

Kan de wetenschap zonder God?

Een horizon van niet-weten

Een artikel schrijven over God en de wetenschap is een hachelijke zaak. Het is niet alleen hachelijk gezien de veelheid aan literatuur – je hoeft alleen maar op scholar.google.nl de termen god en wetenschap in te typen om dit te aanschouwen – maar ook hachelijk gezien de veronderstelde tegenstelling van beide onderwerpen. Immers wie kan er tegenwoordig nog zinnig in God geloven, terwijl de wetenschap aantoont dat God niet bestaat?

Aan de andere kant is het een actueel thema. Als student kan je € 250,- winnen als je het beste artikel voor 2010 schrijft in het tijdschrift *Radix*, dat zich volledig richt op vragen over de verhouding tussen geloof en wetenschap. En in de maand van de spiritualiteit was *God is gek* van Kluun een bestseller. Hierin poneert Kluun de interessante stelling dat het vooral de opiniërende media is die niet in God gelooft.

Tijdloze scheppingsdagen

Het blijft interessant om te bezien waarom in de discussie over wetenschap en God de gemoederen vaak hoog oplopen. De standpunten worden soms te vuur en te zwaard, in overdrachtelijke zin gelukkig, verdedigd. Zo vindt Floris van den Berg dat het wetenschappelijke wereldbeeld en de wetenschappelijke methode alle religieuze en mythologische wereldbeelden uitsluiten. Ger Vertogen stelt dat het verklaringsschema van de natuurwetenschap God methodisch uitsluit. Waarna hij meteen de interessante zin schrijft: 'Dit betekent dat de natuurkunde niets over God kan zeggen.' Op het eind van dit artikel zal ik op deze zin terugkomen. Sietse Geertsema houdt echter een verhandeling over de

scheppingsdagen in Genesis; waarin hij voornamelijk op taalkundige analyse van de tekst tot de conclusie komt dat er geen steekhoudende reden is om de scheppingsdagen van Genesis 1 een duur van 24 uur toe te dichten. Nee de scheppingsdagen zijn tijdloos. Door deze schepping van ruimtetijd zouden de evolutietheorie en de Bijbelse tekst over de schepping elkaar niet meer tegenspreken.

Kortom, er zijn wetenschappers die willen aantonen, of volgens hen zelf bewijzen, dat God niet werkelijk kan bestaan; en er zijn wetenschappers (ik schaar theologen onder wetenschappers) die willen bewijzen dat geloof en God te verbinden zijn met wetenschap. En natuurlijk zit tussen beide uitersten een schaar van auteurs die vinden dat wetenschap en God, c.q. geloof, geen vijanden zijn. Blijkbaar is de verhouding tussen wetenschap en God zo belangrijk dat we ons er mee blijven bezighouden. Waarom?

Verstand en gevoel

Voor dat ik inga op de waarom vraag, dient er een afbakening te komen. De spanning doet zich voornamelijk gelden tussen de natuurwetenschappen en God. Tussen filosofie en God is ook een discussie; maar deze discussie lijkt in het niets te vallen vergeleken bij de discussie tussen de natuurwetenschappen en God (ik chargeer enigszins). Ten tweede is het begrip God absoluut met een hoofdletter. Het betreft de christelijke God, die schepper van hemel en aarde is en ons mensen via de profeten heeft laten weten hoe wij ethisch moeten leven. Opmerkelijk in de verhandelingen over wetenschap en God is dat Jezus Christus nauwelijks een rol speelt. Daar wordt de spanning dus niet gevoeld. Het is voornamelijk God als schepper en de natuurwetenschappelijke

ontdekkingen die een spanning doen gevoelen. Deze verenging van de onderwerpen is overigens niet geheel juist, aangezien

bijvoorbeeld Paul Voestermans via een cultuurpsychologische analyse tot de conclusie komt dat God en religie enkel menselijke producten zijn. Hiermee wordt de spanning overigens wel kernachtig geformuleerd: 'God is ondenkbaar en niet natuurkundig te bewijzen en hoogstens een menselijke mythe' tegenover 'God is denkbaar als Schepper en als een zinvolle geloofsovertuiging voor het menselijke leven.'

Hiermee komt het strijdpunt vooral te liggen op het verschil tussen

---

Waarom zou ik als mens het leven als heilig opvatten?

---

rationeel en irrationeel. Of anders gezegd: tussen verstand en gevoel. Buiten het feit dat dit een vals strijdpunt is – het denken over God in de theologie is door de eeuwen heen aardig rationeel opgebouwd en de uitspraak dat een elektron tegelijk een deeltje én een golf is, is aardig onlogisch - is het ook een vreemde tegenstelling. Alsof het rationele beter is dan het irrationele; of dat het verstand prevaleert over het gevoel.

Rationalistisch gezien is het misschien het beste om zwaar gehandicapte medemensen te elimineren in het licht van effectiviteit, financiën en utiliteit. Maar gelukkig hebben mensen ook een irrationeel besef dat *leven op zich* zo belangrijk is, dat dit zo'n groot goed is dat dit goed beschermd moet worden. Ik noem dit een irrationeel besef, aangezien het besef dat *leven op zich* belangrijk is, vrij doelloos kan lijken. Waarom zou ik als mens het leven als heilig opvatten? Buiten het antwoord: dat leert God mij (maar dit is iets te gemakkelijk) is er blijkbaar een (moreel?) besef dat dit antwoord intrinsiek in mij doet opkomen. Het is een antwoord dat naar boven komt drijven omdat ik als mens een verstandelijke eigenschap heb om 'naar de betekenis van de dingen te vragen'. En als ik naar de betekenis van de mens vraag, kan het eerste antwoord niet zijn *dood* – want dat gaan we toch al - maar misschien wel *leven*. Hoe en wat te doen met dat leven zijn dan interessante vervolgvragen, maar niet in het bestek van dit artikel.

De waaromvraag

Met de eigenschap van het verstand om naar de betekenis van de dingen te vragen, blijkt er 'opeens' een verschil te bestaan tussen God en de wetenschap, dat meer hout snijdt dan het begrippenpaar rationeel - irrationeel. Want op de vraag 'hoe heeft het heelal zijn organisatie' komt de wetenschap en heel eind; maar de vraag 'waarom bestaat het heelal uit de dingen waaruit het bestaat' (de vraag naar de betekenis van het heelal dus) is ingewikkelder voor de wetenschap om te beantwoorden. Zoals Paul Voestermans het omschrijft: 'Wetenschap (...) is geen verlossingsleer. Je kunt er geen wereldbeeld mee ontwerpen en zeker niet ermee de knagende honger naar zin en betekenis stillen.' Of in de woorden van Willem B. Drees: 'Er zijn vragen over de fundamentele regels: waarom gedraagt de materie zich zoals die zich gedraagt? Waarom zijn de natuurwetten zoals ze zijn? (...) Dergelijke vragen duiken telkens weer op. Het zijn vragen aan de grens van de wetenschap, een horizon van niet-weten.'

[rechts]
De schepping van
de kosmos, 12e
eeuw, kathedraal
Monreale, Sicilië.

LUMINARIA IN
AMTO · CELLI:

Dit zijn absoluut ook de vragen waartoe theologen en gelovigen zich moeten verhouden. In andere bewoordingen misschien: waarom is er leven? Waarom zijn wij mensen zoals we zijn? Maar in concreto is het dezelfde essentiële vraag naar de betekenis van ons zijn.

Het antwoord

Wetenschappers kunnen hierop niet antwoorden dat deze betekenis niet God is. Zoals Kluun mooi een uitspraak van de ongelovige evolutionair-bioloog Stephen J. Gould aanhaalt: 'Namens al mijn collega's en voor de tigmiljoenste keer: met behulp van de gewettigde methoden kan de wetenschap eenvoudig niet oordelen over de kwestie van God en diens mogelijk sturende rol in de natuur.'

Maar evenzo kunnen theologen en gelovigen niet zinnig antwoorden dat God het antwoord is op bovenstaande vragen naar betekenis. Theologen kunnen met goed onderbouwde theorieën komen waardoor het zeer aannemelijk gemaakt wordt dat het niet anders kan dan dat er een God moet zijn; maar de sluitende sleutel in het geheel blijft toch altijd het aannemen. Oftewel: het geloven. Daarnaast vraagt het feit dat er door de eeuwen heen in het christendom diverse Godsbeelden zijn gecreëerd ook om bescheidenheid met betrekking tot het antwoord. Zoals Stef Bos als God zingt: 'Nu ik

terugkijk op mijn leven met nog een eeuwigheid te gaan (...) verlang ik terug naar het begin toen ik door niemand werd herkend. Want er wordt

---

Zou ik er niet zijn, dan was God niet God

---

veel van mij gemaakt wat ik helemaal niet ben.'

Het is uiteindelijk grappig om te ontdekken dat tussen wetenschap en God na enige doordenking een grote overeenkomst tussen beide blijkt te bestaan. Namelijk het niet-weten.

Meister Eckhart

Juist dit niet-weten is een centraal punt om tot meer kennis te komen. Om de volheid van de kracht van het niet-weten te doorgronden, dien ik terug te gaan naar een groot denker uit de 14^e eeuw: Meister Eckhart. Eckhart betoogt allereerst dat de mens in den beginne volledig leeg is: 'Toen ik me bevond in mijn eerste oorzaak, had ik geen God, en daar was ik de oorzaak van mijzelf; daar wilde

ik niet, noch begeerde ik iets, want ik was een leeg zijn en een onderkenner van mijzelf in het genot van de waarheid.' Buiten die leegheid is feitelijk niets, maar op het moment dat er 'geschapen' wordt, is het zelfs zo dat ik als mens zelf de oorzaak van God ben: 'Dat God God is, daarvan ben ik de oorzaak; zou ik er niet zijn, dan was God niet God.' Zonder mensen geen God noch werkelijkheid. Immers we moeten ons als mensen beelden van oorzaak en gevolg maken. Dit gaat bij Eckhart zelfs zo ver dat hij over religieuze rituelen schrijft: 'Kijk, al die handelingen en beoefening van deugden, zoals bidden, lezen, zingen, waken, vasten, boete doen en welke deugdzame oefening

ook, zijn uitgevonden opdat de mens daarmee wordt gevangen en afgehouden van niet ter zake doende, ongoddelijke dingen.'

En het gaat bij Eckhart juist om de goddelijke dingen, om eenwording met de onbegrijpelijke God. Een God die leeg is. Want tegen leermeesters in die stellen dat God 'intellect is' en 'alle dingen onderkent' stelt Eckhart: 'God is noch zijn, noch intellect, noch onderkent Hij dit of dat. Daarom is God leeg van alle dingen, en daarom is Hij alle dingen.' En daaraan gelijk worden kan alleen als 'de mens verlangt niets te weten of te onderkennen van het werk van God. Op die manier kan de mens arm zijn aan eigen weten.' Met arm zijn bedoelt Eckhart de zaligheid van de armen van geest uit Matteüs 5,3 waarmee het hemelrijk 'bereikt' wordt. Kortom: niet-weten leidt tot hemels inzicht.

In de woorden van een auteur uit de 21^e eeuw: 'De kern van het christendom houdt volgens mij juist in, dat het profane als zodanig een illusie is. Alles wat werkelijk is, is heilig. En omdat het uit een volmaakte en dus heldere bron voortkomt, is het zelf ook helder, mededeelzaam en toegankelijk.'

Meister Eckhart,
houtsnede.
Vermoedelijk
dertiende eeuw,
maker onbekend.

Werkelijke antwoorden

Dat de natuurkunder niet over God kan zeggen is dus omkeerbaar: God kan niets over de natuurkunde zeggen. God wil dat ook helemaal niet, aangezien het de natuurkunde – of breder de wetenschap – niet nodig heeft. Net zo min als de wetenschap God nodig heeft. In theorie dan. Want beide gebieden kennen het belang van betekenisvragen. En in het zoeken naar antwoorden op deze betekenisvragen doen we continu wetenschappelijke ontdekkingen en vinden we nieuwe wegen om goed te kunnen leven. Maar aangezien zowel wetenschap als geloof de neiging hebben om verkeerd te worden gebruikt (denk aan atoomwapens en godsdienstoorlogen) is het noodzakelijk dat beide terreinen elkaar blijven bevragen op de leegte van hun onderzoek. Hoe leger, hoe meer kans op werkelijke antwoorden. Antwoorden die zo min mogelijk gekleurd worden door vooroordelen, belangen, emotionele voorkeuren en geloofsattitudes.

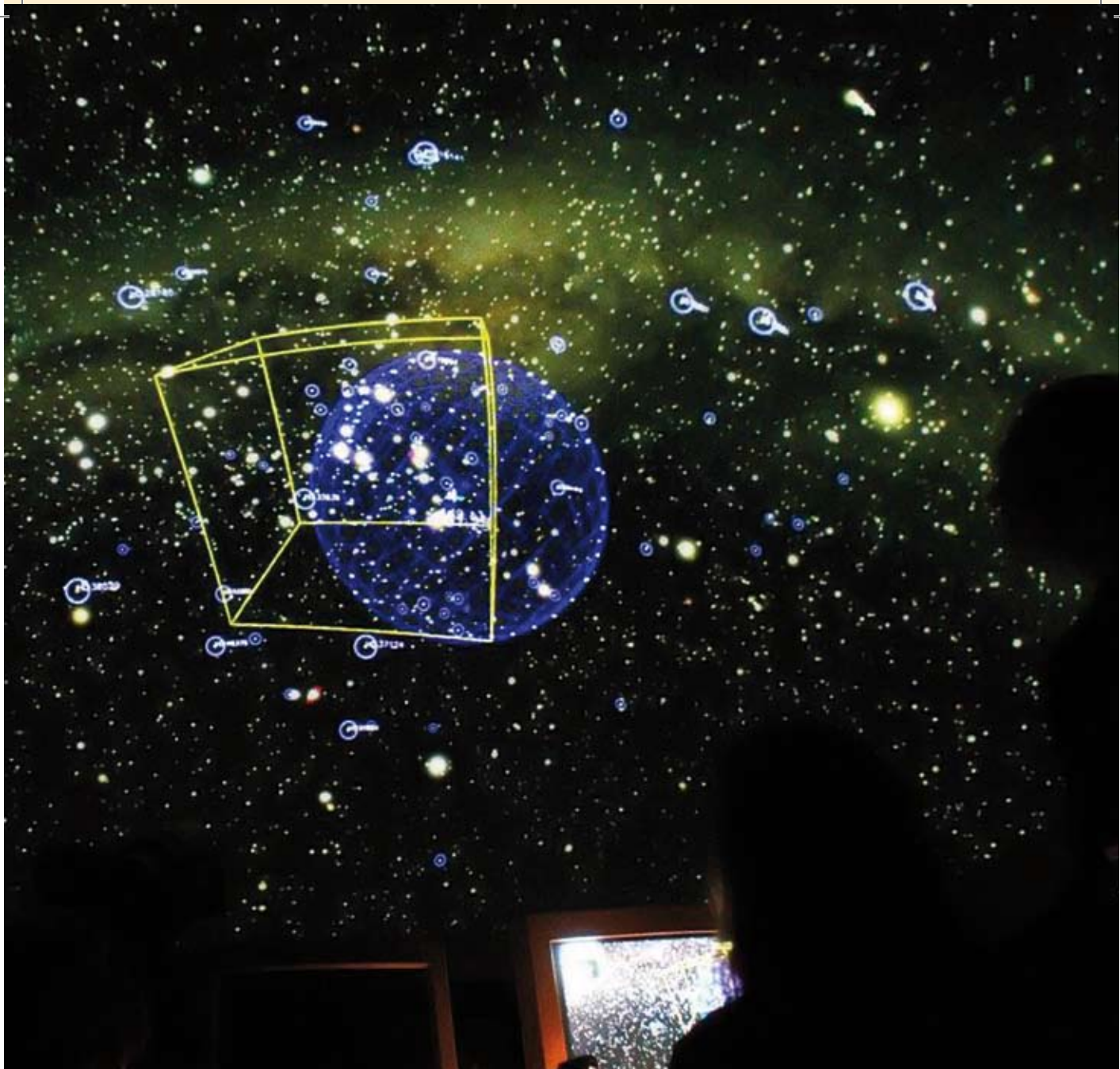
En omdat ik geloof dat deze leegheid meer kans van slagen heeft door nadenken over God dan door nadenken via modellen ben ik geneigd te denken dat het antwoord op mijn vraag ‘Kan de wetenschap zonder God?’ nee is.

Olav Boelens is als docent canoniek recht verbonden aan de Faculteit Katholieke Theologie binnen de Universiteit van Tilburg. Tevens is hij docent Levensbeschouwing aan de Hogeschool Domstad te Utrecht.

Noten

1. Zie Floris van de Berg (red.), *Schepping, wereldbeeld en levensbeschouwing*, 2003, blz. 13
2. Philip Verdult en Edith Brugmans (red.), *God op de vlucht voor de wetenschap?*, 2001, Nijmegen, Katholiek Studiecentrum: 218.
3. Zie *Radix* 35, nr. 1, 2009: 17-32.
4. Zie Floris van de Berg (red.), *Schepping, wereldbeeld en levensbeschouwing*, 2003: 129-174 en speciaal 133.
5. *Fides et Ratio*, 14 september 1998: nr. 3.
6. Floris van de Berg (red.), *Schepping, wereldbeeld en levensbeschouwing*, 2003: 134.
7. Floris van de Berg (red.), *Schepping, wereldbeeld en levensbeschouwing*, 2003: 100.
8. Kluun, *God is gek*, 2009, Amsterdam, Kluun en uitgeverij Podium: 29.
9. Stef Bos, ‘Wat ik niet ben: lied van God’ op de CD *In een ander licht*, 2009: 1e couplet.

10. Het woord 'allereerst' is hier enigszins idealistisch gehanteerd. Immers het woord suggereert dat Eckhart een logische theorie heeft opgebouwd. Dit is niet zo, maar men kan in zijn preken en traktaten wel lijnen onderkennen. Een van deze lijnen gebruik ik als onderbouwing voor mijn stelling dat niet-weten krachtvol is.
11. Meister Eckhart, *Over God wil ik zwijgen: II Preken*, vertaald door C.O. Jellema, 2001, Groningen, Historische Uitgeverij: 11.
12. Idem: 16.
13. Idem: 299.
14. Idem: 13.
15. Idem.
16. Harm Boukema in *God op de vlucht voor de wetenschap?*, Philip Verdult en Edith Brugmans (red.), 2001, Nijmegen, Katholiek Studiecentrum: 80.

Is some-one there?